

I de folkestyrte land, hvor folkets interesser og rettsopfatning har satt sitt preg på samfunnslivet, er det kanskje mer grunn til å understreke våre samfunnsmessige plikter enn våre menneskerettigheter. Men det er et både riktig og moderne synspunkt at rettigheter har vi fått for å bruke dem på samfunnsmessig vis. Rett og plikt hører sammen. Det var derfor i beste overensstemmelse med moderne jus, da Chr. Hornsrud i sin tid skrev, at det å eie jord er å ha et embete.

Menneskerettighetene, slik de ble utformet gjennom den nordamerikanske uavhengighetserklæring av 1776 under den franske revolusjon og av F.N.s generalforsamling 10. desember 1948 har sin rot i naturretten. Denne framhevet det almengyldige og uforanderlige i retten, motsatt den positive lovgivning. Naturretten sto i særlig høy gunst under det opplyste eneveldet fram mot den franske revolusjon. Når Adolf Hitler ville ha domstolene til å dømme etter sin vilje framfor etter lovens bokstav, påberopte han seg nok også en slags germansk naturret. Naturretten er i de senere år likevel blitt tillagt stigende betydning, og en av grunnene er vel dens nære sammenheng med hele vår kulturarv fra Rom og Grekenland, og ikke minst fra Jesu brorskapslære. En annen meget vesentlig grunn er de vold-

somme krenkelser av individets rett og interesser, som vi har opplevd under krig og diktatur. I slike tider, når den skrevne lov blir satt til side, blir den uskrevene rettferdets lov en lysende realitet.

Hva vi ikke må overse, er at formuleringen av menneskerettighetene i høy grad har vært tids- og situasjonsbestemt. Det er jo alltid behovet som skaper de gode og praktiske lovregler, men det er lett å merke at det praktiske behov også har bestemt hvilke menneskerettigheter ble utbasunert som særlig ukrenkelige og hellige.

I vårt hundreår har det sosiale syn på menneskerettighetene hatt sitt store gjennombrudd. Weimar-forfatningen av 1919 brøt nok ikke med det nedarvede, private ervervsliv, men bygde på den grunnsetning at eiendom forplikter. Bearbeidelse og utnyttelse av jorden er en plikt overfor samfundet. Den verdistigning av Jorden som er opstået uten en anvendelse av arbeide eller kapital på eiendommen skal nyttiggjøres for samfundet.

Flere forfatninger har fulgt i Weimarforfatningens spor. Den sovjet-russiske forfatningen av 1936 taler mindre om individets rettigheter enn om de gode samfunnet påtar seg overfor den enkelte. Dette var sterkt framme også på den sovjetrussiske kongress i 1918. Ved å oppheve den private eiendomsrett til produk-

sjonsmidlene, skal utbyttingen av det enkelte individ fjernes. Sterkt påvirket av Sovjet-Russland, skyver også forfatningene innen de såkalte folkedemokratier individenes sosiale funksjon i forgrunnen. Individets politiske frihet og uavhengighet spiller en mindre rolle.

Tilsynelatende har kanskje det som her er nevnt bare historisk og teoretisk interesse. I virke-

CARL BONNEVIE:

Menneskerettighetene

ligheten fører det oss fram til dagsaktuelle spørsmål både i norsk og internasjonal politikk. For Norges vedkommende er det jo åpenbart at grunnloven av 1814, som ellers har undergått mange forandringer, har bevart sitt opprinnelige preg når det gjelder menneskerettighetene. — Uten store ord om individets rettigheter inneholder grunnlovens siste kapittel en rekke velkjente bestemmelser, som alle viser på virkning av de nordamerikanske forfatningers og den franske menneskerettighets-erklærings individuelle syn. At det ene individ kan skade og undertrykke det annet, økonomisk og sosialt, nettopp ved hjelp av sine rettigheter til eiendom og erverv, ser

Menneskerettighetene hører ikke med til den klarste del av jusen. Men i all rettsutvikling foregår det en gjæringsprosess, og den uklare gjæringen er ikke det minst viktige på veien fram mot den sikre jus og den skrevne lov. Menneskerettighetene er sterkt preget av en slik uklar og rettsskappende gjæring.

Det vil sikkert bli innvendt at her blir det forsøkt å smugle både sosialisme og økonomisk demokrati inn i grunnloven. Det kan også sies at dette her gjelder noe mer enn menneskerettigheter og iallfall noe helt annet enn det fedrene på Eidsvold tenkte på. Men hovedspørsmålet må dels være, om dette nye grunnlovsinnhold stemmer med vårt folks grunnsyn på rett og

Art. II. 10. november 1952

en ikke noe om i 17. mai grunnloven. —

Som det vil være kjent skal Stortinget i høst ta stilling til grunnlovsforslag, som tilsikter å gi grunnloven et mer sosialt innhold.

Det foreligger således regjeringsforslag om rett og plikt til arbeid. Videre forslag som bl.a. skal hindre misbruk av fast eiendom — som vil sette inntekt i rimelig forhold til arbeid og risiko og gi arbeiderne innflytelse på bedriftsledelsen. Om forslagene i sin helhet vil bli vedtatt med grunnlovmessig flertall, er vel mer enn tvilsomt. Men det blir adgang til å stemme særskilt om enkelte punkter, vedta noen og forkaste andre,

brorskap mennesker imellom, dels om det er et politisk behov for slike nye bestemmelser. Her får det være nok å peke på at vi utvilsomt blir akterutselt av den alminnelige europeiske tendens, om vi ikke foretar grunnlovsendringer i denne retning. En ganske særlig vekt har det også at vårt slektledd står midt oppe i en maktkamp mellom masse-menneskets innordning under byråkratisk diktatur og de selvstendige individers meningskamp, interessenkamp og samarbeid. Skal vi seire i denne maktkampen, må vårt demokrati ikke miste sin handlegkraft ved innbyrdes strid om spørsmål der det overveiende flertall har tatt sitt standpunkt. Det betyr der-

for en stor og nødvendig styrkelse, om et mer sosialt grunnsyn kommer til uttrykk i grunnloven. Det er vel egentlig den samme erkjennelse som har skapt de mange nye grunnlovsbestemmelser som gir vernet om menneskerettighetene et sosialt innhold. Det som er innarbeidet i grunnloven kan langt lettere enn de innbyrdes stridende partiprogrammer bli en del av folkebevisstheten og et ledd i folkeoppdragelsen. Med all respekt for de eldre tiders kamp for menneskerettighetene, er oppgaven i dag å utvide denne kampen til en kamp også for sosial og økonomisk rettferd.

Det er sagt om den gamle Cicero og om Immanuel Kant at de begge var på jakt etter «den rettferdige lov». Cicero som levde noen slektledd før Kristus, skrev et sted (De legibus 1—17) at vi nå skal prøve å avdekke hele den rekke av internasjonal rettferdighet og lov på et slikt vis at vår egen borgerrett bare blir en liten avkrok av den. Men nettopp slik er oppgaven også i dag når vi drøfter menneskerettighetene.

Det er forholdsvis lett å fantasere om de rettsregler som skal gjelde folkene imellom, når vi er nådd fram til en verdensomfattende rettsordning. I dag og kanskje i slektledd framover står vi i en maktkamp og en meningskamp mellom øst og vest, hvor det beror også på vår moralske

og ideologiske utrustning, om vestens kultur skal beholde sin ledende stilling i de store deler av verden og i de for en stor del tilbakeleggende land som i dag mer er objekter enn aktive deltakere i kampen mellom øst og vest.

Mens kommunikasjoner og hele den materielle utvikling har åpnet hele verden for oss, må vi erkjenne at vårt syn på menneskerettighetene først har fått sin utforming i de siste hundre år, kanskje ensidig påvirket av utviklingen i vår lille del av verden. Og mon vi ikke bør vokte oss for en viss selvtilfredshet, særlig i forhold til diktaturlandene, når vi taler om individets rettigheter? Mon vi ikke bør prøve å lytte oss til hva østens folk med sin til dels eldgamle åndskultur og de tilbakeleggende folk i det hele mener om rett og urett mennesker imellom? Mon vi ikke da også vil forstå at hele folkeslag og hele folkegrupper føler seg krenket både som individer og folk av vestens folk og «den hvite rase», som er rykket inn i deres land?

De to verdenskriger og dannelsen av Nasjonenes Forbund og De forente nasjoner har brakt oss disse spørsmålene nær inn på livet. Krigen gjaldt jo alle, og alle hadde krav på å vite hva de kjempet for. Da president Wilson 8. januar 1918 la fram sine 14 punkter, sa han, at jorden må

(Over til side 6),

Stiftelsen norsk okkupasjonshistorie 2014

Menneskerettighetene

(Forts. fra side 4)
bli et godt og trygt sted å leve på, og at den især må bli et trygt sted for ethvert fredsel-skende folk, som slik som vårt ønsker å leve sitt eget liv, selv bestemme sine institusjoner, og være sikker på rettferd og rimelig behandling av andre folk i verden og være trygg for vold og egennyttige angrep.

I Atlanterhavserklæringen august 1942, som først ble undertegnet av president Roosevelt og Winston Churchill og som senere fikk tilslutning av 50 stater, ble det bl.a. stilt opp som mål «å gjennomføre det videst mulige

samarbeid mellom alle nasjoner på det økonomiske område med det formål å sikre alle, så vel store som små, så vel seirende som beseirede stater, lik adgang til verdenshandelen og råstoffene, som de trenger for sin økonomiske trivsel. Et skritt videre i forståelse av folkenes rett og folkenes interesser går FN charteret. Her nevnes det som FN's oppgave å «fremme en høyere levestandard, full beskjeftigelse og betingelser for økonomisk og sosialt framskritt og utvikling», videre å fremme «almen respekt for menneskerett og friheter for alle uten hensyn til rase,

kjønn, språk eller religion» (artikkel 55).

Alt dette er vakre ord med sikte både på individets og folkenes rett. Men vi må like bort i den dagsaktuelle politikk for å se behovet for en utdypning av vårt syn på folkenes rett og på den urett som er øvet mot de tilbakeleggende folk. Det er ikke Jus gentium — folkeretten — vi her tenker på. Folkeretten gir regler om forholdet stater imellom. De tilbakeleggende folk har ikke alltid hatt evne til å danne stater. Den rett de har hatt, har de kanskje mistet gjennom okkupasjon og intervensjon fra hersker-

folkenes — innflytternes — side. Tenk bare på inkafolkets og i det hele indianernes skjebne. Men om de tilbakeleggende folk i dag er rettløse, så gjør er det. Det gjelder i Tunis, Marokko og Sør-Afrika. Det gjelder i Iran og Indo-China og mange steder ellers. Men fram av denne uklare gjæringen vokser det ikke bare en bevissthet om individenes rett, men også om de tilbakeleggende folks rett, som er krenket.

Mens menneskerettighetene innen vestens demokratier betegner et i store deler tilkjempet resultat, et mål vi har nådd, er mangelen på menneskerettigheter, nasjonalt, politisk, sosialt og økonomisk kjennetegnet på vår tids krise i store deler av verden ellers.

Selvsagt skyldes ikke all elendighet i de tilbakeleggende land sammenstøtet med vestens kultur og imperialismen. Men meget av årsaken ligger nok her, og forstår vi her hele vårt ansvar, gir det et langt bedre grunnlag for en rasjonell politikk enn bare medlidenhet, selv om også medlidenhet er naturlig og berettiget.

Bertrand Russel gir i sin bok «New Hopes for a changing World», som nettopp er oversatt til norsk, et klart bilde av hva det her gjelder. Med sikte på framtiden skriver Russel at vi må få en internasjonal myndighet som kan hindre slike ødeleggende landbruksmetoder som de som har skapt ørkener i Nord-Afrika og Dust Bowl i U.S.A. De som bruker jorden må ikke ha lov til å berike seg ved ødeleggende forbruk av de naturverdier som kommende generasjoner skal leve av. Om oljen i Iran skriver Russel at perserne sier den tilhører dem, engelskmennene og amerikanerne at den tilhører dem, mens russerne i bakgrunnen håper at den snart skal tilhøre dem. I virkeligheten skulle oljen være alle nasjoners felles eiendom. Sosialistene som ellers er fullt oppmerksom på misbruk av privat eiendom, ser ikke farene ved «nasjonal privat eiendom». Med dette mener Russel eier, ervervet innenfor en nasjon til fortrenghet for andre. Nettopp den slags interesser er stadig krigsfare. Det er ifølge bel ikke nok at råma-

hører dem, mens russerne i bak-
grunnen håper at den snart skal
tilhøre dem. I virkeligheten skul-
le oljen være alle nasjoners fel-
les eiendom. Sosialistene som el-
lers er fullt oppmerksom på mis-
bruk av privat eiendom, ser
ikke farene ved «nasjonal privat
eiendom». Med dette mener Rus-
sel eier, ervervet innenfor
en nasjon til fortregning for an-
dre. Men opp den sige inter-
ninger er stadig krigsfare. Det
er ifølge sel ikke nok at råma-
terialer blir nasjonalisert. De må
bli internasjonalsert og bli ra-
sjonert ut til eventuelle forbru-
kere etter retningslinjer som har
internasjonal godkjenning. Disse
ord av den gamle tenker for-
enkler kanskje problemene, men
de gir iallfall innblikk i de ver-
denspolitiske spørsmål det her
gjelder.

Skal vestens demokratier be-
holde sin ledende stilling i de
deler av verden der de har fått
fotfeste gjennom sin kapital og
gjennom kolonisasjon, må de ikke
bare stole på sin militære styrke.
De må kunne peke på et sosialt
og økonomisk program som gir
tillit.

Vi kan hverken vente eller øn-
ske at vestens folk plutselig
skulle oppgi sine posisjoner i øst
og sør. Derved ville plassen bare
være åpnet for kommunistisk
diktatur eller indre oppløsning.
Det er reformenes og forhand-
lingenes vei vi må ønske blir
fulgt.

Så sant menneskerettighetene
også gjelder folkenes rett til
frihet fra politisk, sosial og øko-

nomisk undertrykkelse, har vi
her et praktisk og sterkt pro-
gram. Men skal vi kunne gjøre
en aktiv og effektiv innsats for
de tilbakeleggende folks rett, må
det være en nordisk innsats.
Den forskjellige innstilling til
Atlanterhavspakten kan ikke hin-
dre at vi her søker samarbeid
også med Sverige.